

УДК 32.019.52+316.613.4:364-32+005.966.2](477)

DOI <https://doi.org/10.32782/2707-9147.2025.106.9>

А. В. ЄРЕМЕНКО

засновник компанії «Active Group»,
аспірант факультету соціології

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ВПЛИВ ФЕНОМЕНІВ ДОВІРИ ТА НЕДОВІРИ НА РОЗВИТОК ВОЛОНТЕРСЬКОГО РУХУ В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Стаття присвячена аналізу взаємозв'язку між феноменами довіри і недовіри та розвитком волонтерського руху в українському суспільстві. Дослідження розкриває роль довіри та недовіри у контексті актуальних соціальних викликів, зокрема військового конфлікту з росією, який суттєво посилив значення самоорганізації громадян. Особливу увагу приділено аналізу того, як різні складові недовіри – обережність, настороженість, скептицизм, цинізм і страх – впливають на поведінкові патерни волонтерів. На підставі кількісного опитування, проведеного серед громадян України у 2025 році, встановлено, що волонтерство активно розвивається за умов низької інституційної довіри та часто стає компенсаторним механізмом соціальної взаємодії, що дозволяє громадянам реагувати на гострі проблеми без участі державних інституцій (або навіть всупереч ним). При цьому показано, що волонтерство не корелює з високим рівнем довіри: активні волонтери можуть демонструвати помірну довіру, поєднуючи її зі скептичним ставленням до ширшого суспільства та інституцій. Саме помірний рівень недовіри виявився чинником, що стимулює громадян до самоорганізації та участі у волонтерських заходах. У висновках акцентовано на тому, що розвиток волонтерського руху є одночасно і проявом довіри в межах вузьких волонтерських груп, і реакцією на загальний рівень недовіри до масштабних суспільних і державних структур.

Стаття дає розуміння мотивацій волонтерства в контексті довіри і недовіри. Отримані дані мають важливе значення для розуміння потенціалу волонтерства у формуванні соціального капіталу і можуть слугувати основою для розробки стратегій, спрямованих на посилення згуртованості та довіри у громадському просторі України.

Ключові слова: волонтерство, волонтерський рух, довіра, недовіра, соціальний капітал, самоорганізація, інституційна довіра, громадська активність.

Вступ. Волонтерство є невід'ємною складовою громадянського суспільства, що сприяє соціальним змінам та зміцненню національної безпеки. В Україні волонтерський рух набув особливого значення у відповідь на внутрішньо політичні виклики (три мирних революції – «На Граниті», «Помаранчева» і «Гідності» а також численні

акції впливу на прийняття рішень, такі як «Мовний Майдан» чи «Податковий Майдан»), у вигляді діяльності чисельних громадських організацій, локальних «толок» та багато іншого. Але найбільш бурхливого розвитку, волонтерська діяльність набула починаючи з 2014 року, коли росія захопила Автономну республіку Крим та розпочала активні бойові дії у східних областях України. Особливо помітними зусилля волонтерів стали після повномасштабного вторгнення росії у 2022 році. Ця підтримка включала забезпечення військових всім необхідним, чого з різних причин не могла забезпечити держава. Також волонтерські організації зосередили свої зусилля на допомозі внутрішньо переміщеним особам (ВПО), кількість яких значно зросла через окупацію та військові дії. Цілком логічно, що це суспільне явище було широко досліджене як українським, так і міжнародним науковим співтовариством. Зокрема, волонтерство розглядається як платформа для соціальних перетворень, що дозволяє громадянам активно впливати на розвиток суспільства та вирішення нагальних соціальних проблем [1, с. 26], вивчається з точки зору психологічної науки [2], культури, економіки та багатьох інших аспектів.

Проте, явище недовіри, яке далеко виходить за межі міжособистісних стосунків і проникає в колективну свідомість, робить істотний вплив на волонтерство і через нього – на соціальний капітал. Хоча наслідки впливу недовіри багатогранні, в даній роботі ми зосередимось на впливі фактору недовіри саме на волонтерство.

Постановка проблеми. Попри велику кількість досліджень, присвячених окремим аспектам волонтерства, переважна більшість робіт фокусується на його локальному впливі (розвиток громад, соціальна інтеграція ВПО, підтримка армії) або аналізі взаємозв'язку волонтерства з соціальними процесами в межах окремих груп населення (наприклад, молоді [3]). Так, значна увага приділяється мотиваційним чинникам участі у волонтерських рухах, впливу волонтерства на соціалізацію, його ролі у формуванні громадянської відповідальності та іншим аспектам цього явища. Водночас, комплексний аналіз глобального впливу волонтерського руху на соціальну структуру суспільства та розвиток соціального капіталу залишається недостатньо вивченим. Зокрема, бракує систематизованого дослідження, яке б оцінювало вплив волонтерської діяльності на такі ключові параметри суспільства, як довіра та недовіра, а через них – на зміцнення горизонтальних соціальних зв'язків. Виходячи з цього, дане дослідження спрямоване на вивчення взаємозв'язку волонтерства та довіри і недовіри, а через них – на соціальний капітал українців. Особливу увагу приділено зростанню соціального капіталу, виявленого через горизонтальні зв'язки.

Мета статті – комплексне дослідження взаємного зв'язку довіри та недовіри в українському суспільстві на розвиток волонтерського руху. Зокрема, у центрі уваги дослідження на тому, якою мірою специфічні

вияви недовіри (наприклад, скептицизм чи настороженість) модифікують поведінкові патерни волонтерства й мотивують громадян до самоорганізації або, навпаки, відштовхують їх від участі у спільних заходах.

Виклад основного матеріалу. В. Л. Погрібна [4, с. 188], посиляючись на різні дослідження стверджує, що волонтерству у різних країнах світу приділяється роль фундаменту громадянського суспільства. А на думку О.М. Кожем'якіна [5] соціальний капітал тісно пов'язаний з людським капіталом, який базується на знаннях, кваліфікації, комунікативній здатності до спільних дій, що багато в чому залежить від спільних норм та цінностей. Активна довіра, на його думку, має соціальну природу, оскільки спирається на спільні моральні цінності та є результатом колективних зусиль.

Хоча теорія Роберта Патнema, зокрема, сформульована в книзі «Боулінг наодинці» [6], постулює зменшення соціальних зв'язків у сучасних суспільствах – процесі, в якому Патнем бачить небезпечну тенденцію до фрагментації суспільства, низка інших досліджень показує, що саме волонтерство стає основою для протидії цим тенденціям, відновлюючи соціальні зв'язки та посилюючи громадянську участь. Особливо це помітно в Україні.

Так, дослідження волонтерської діяльності як фактору резильєнтності та нарощування соціального капіталу Лілії та Тамілі Головки [7] показало, що волонтерська діяльність забезпечує формування простору суспільної довіри через постійний зворотний зв'язок та прозору звітність, що на їх думку, особливо важливо в кризові періоди. Авторки зазначають, що «спільна мета згуртовує населення громади, сприяє поширенню масового характеру волонтерської діяльності». Також у дослідженні на прикладі взаємодії з місцевим Будинком Культури показується, як волонтерські ініціативи зміцнюють соціальний капітал, сприяючи довірі і покращенню координації як з органами влади, так і з іншими волонтерськими організаціями.

І цей процес характерний не лише для України і не лише у кризових ситуаціях. Наприклад, дослідження участі у Канаді [8], яка жодним чином не перебуває у стані війни, показало позитивний зв'язок між соціальним капіталом конкретної людини і залученням до волонтерства: «Дослідження неодноразово показували, що чим різноманітніша участь людини у житті своєї громади, тим більша ймовірність того, що вона буде займатися волонтерською діяльністю» – йдеться у матеріалі. А люди, які активно беруть участь у житті громади, схильні до волонтерства значно частіше.

Christina Olha Jarumowycz присвятила дисертацію [9] соціальним змінам, які відбуваються завдяки волонтерству. Зокрема, вона пише, що волонтерство сприяє розвитку почуття спільноти та солідарності, що очевидним чином зменшує тенденції недовіри. Навіть наводяться приклади того, що волонтерські мережі стали просторами глибоких

міжособистісних зв'язків, які багато волонтерів сприймали як родинні. Тобто волонтерство не лише мобілізує ресурси для підтримки суспільства, але й формує нові соціальні практики, які можуть сприяти подоланню недовіри між громадянами.

Розуміння відмінностей між спонтанними та організованими формами соціальних контактів допомагає оцінити, наскільки осмисленою та структурованою є соціальна взаємодія. Волонтерство як одна з форм такої взаємодії, може бути як спонтанним, так і цілеспрямованим, організованим. Однак обидві форми волонтерства тісно пов'язані із явищами довіри та недовіри та соціальним капіталом. Тож здатність суспільства до обох форм взаємодії є частиною соціального капіталу.

Дизайн дослідження. Для того, щоб оцінити вплив різних аспектів недовіри на волонтерство, в рамках кількісного дослідження, ми поєднаємо оцінку явища недовіри і оцінку волонтерів. Як і у наших попередніх дослідженнях, для вимірювання рівня недовіри буде використано схему, запропоновану авторами дослідження «Довіра і недовіра: нові відносини та реалії» [10, с. 439]. Це:

- Страх
- Скептицизм
- Цинізм
- Обережність
- Настороженість

Для оцінки рівня недовіри нами було використано конкретні запитання з методики «Short Social Capital Assessment Tool (SASCAT)» [11]. Хоча ця методика спрямована на вивчення соціального капіталу, вона пропонує дуже зручні шкали та аналітичний апарат, яким можна вимірювати і інші явища, зокрема, недовіру. Тож нами було адаптовано запитання цієї методики для вимірювання недовіри наступним чином:

За останні 12 місяців, як часто ви відчували вказані емоції стосовно інших людей у вашій громаді?

На ваш погляд, за останні 12 місяців як часто ви ставали причиною таких емоцій в інших людей у вашій громаді?

Чи об'єднувалися ви за останні 12 місяців з іншими членами громади для вирішення проблеми або спільного питання?

За останні 12 місяців чи спілкувалися Ви з представниками місцевої влади або урядової організації щодо проблем, які існують у Вашій громаді?

Чи можна загалом довіряти більшості людей у вашій громаді?

Чи більшість людей у вашій громаді загалом ладнають один з одним?

Чи відчуваєте Ви, що Ви дійсно є частиною цієї громади?

Чи вважаєте Ви, що більшість людей у вашій громаді спробували б скористатися Вами, якби їм випала така можливість?

Оцінка залученості до волонтерства можна оцінити спираючись на розширену методологію, запропоновану Олександром Резніком [12],

де аналізувались відповіді на запитання «Чи залучені Ви до волонтерської допомоги армії/ТрО/ тимчасово переміщеним особам?» з варіантами відповідей «Так, допомагав/-ла фізично», «Так, допомагав/-ла фінансово», «Так, допомагав/-ла і фізично, і фінансово», «Ні, але планую ще долучитися до фізичної допомоги», «Ні, але планую ще долучитися до фінансової допомоги», «Ні, але планую ще долучитися до фізичної та фінансової допомоги», «Ні, і не планую долучатися» та «Важко відповісти». Проте, враховуючи написане вище, методологія розширена на інші галузі – не лише допомога, пов'язана з війною, але й у більш широкому контексті. Тому нами було внесено наступні зміни:

- запитання розбите на два, для того, щоб розділити підтримку сил оборони і допомогу внутрішньо переміщеним особам;
- додано запитання про спонтанне волонтерство;
- додано запитання про волонтерство, пов'язане з покращенням життя у громаді (прибирання, толоки тощо).

Збір первинної інформації здійснено компанією «Active Group» за допомогою онлайн-панелі «SunFlower Sociology». Метод: самозаповнення анкет громадянами України віком 18 та більше років. Вибірка: 206 анкет (відповідає соціально-демографічному розподілу населення станом на січень 2022 року з подальшими поправками на міграцію, спричинену повномасштабним вторгненням росії). Період збору даних: 24 лютого 2025 року.

Результати дослідження. В ході дослідження було отримано наступні результати. Понад дві третини респондентів (66,3%) допомагають силам оборони у будь-який спосіб. 44,7% опитаних сказали, що надавали спонтанну допомогу, 43,8% допомагали внутрішньо переміщеним особам (ВПО), а 28,4% сприяли покращенню життя у своїх громадах. Найпоширеніший спосіб допомоги – фінансова (самостійна, або разом з фізичною допомогою). Лише щодо показника «покращення життя у громадах» респонденти зазначали, що частіше таку допомогу надають фізично, аніж жертвують кошти (табл. 1).

Як показують відповіді, наведені у таблиці 2, за останній рік 36,5% українців об'єднувалися з іншими членами громади для вирішення спільних проблем, а лише 23,6% спілкувалися з представниками місцевої влади або урядових організацій щодо проблем громади. Тобто, хоча люди і залучені до волонтерства щонайменше через «донати силам оборони», вони рідко об'єднуються з іншими членами громади для вирішення питань. А до спілкування з представниками влади взагалі вдаються менше чверті опитаних.

Отже, волонтерство як форма громадської активності розвивається в умовах низької інституційної довіри та специфічної моделі соціальної кооперації. Маючи суто горизонтальний характер, волонтерський рух не потребує взаємодії з формальною владою. Навіть підтримуючи військових (максимально державна інституція), волонтери працюють,

Таблиця 1

Залученість до волонтерства

Чи залучені Ви до волонтерської допомоги...	Силам оборони	спонтанна допомога	ВПО	покращення життя у громаді
Так, допомагав/-ла фізично	12,0%	11,5%	13,5%	15,9%
Так, допомагав/-ла фінансово	37,5%	20,2%	11,1%	6,7%
Так, допомагав/-ла і фізично, і фінансово	16,8%	13,0%	19,2%	5,8%
Ні, але планую ще долучитися до фізичної допомоги	2,9%	9,1%	7,2%	15,4%
Ні, але планую ще долучитися до фінансової допомоги	4,3%	3,4%	8,2%	4,8%
Ні, але планую ще долучитися до фізичної та фінансової допомоги	6,3%	3,4%	2,9%	6,7%
Ні, і не планую долучитися	17,8%	28,4%	29,3%	33,2%
Важко відповісти	2,4%	11,1%	8,7%	11,5%
Допомога у будь-який спосіб	66,3%	44,7%	43,8%	28,4%

Таблиця 2

Кооперація і координація

За останні 12 місяців ви:	об'єднувалися з іншими членами громади для вирішення проблеми або спільного питання?	спілкувалися з представниками місцевої влади або урядової організації щодо проблем, які існують у Вашій громаді?
так	36,5%	23,6%
ні	54,3%	72,1%
не пам'ятаю	9,1%	4,3%

коли люди самоорганізуються для вирішення конкретних проблем без потреби у формалізованих об'єднаннях. Такі ініціативи швидкі, гнучкі та менш бюрократизовані. Натомість об'єднання для вирішення довготривалих питань потребує формальної координації, яку багато волонтерів сприймають як зайву перепону. Такий підхід означає

в першу чергу те, що фокус їхньої уваги на нагальних проблемах, а не на стратегічному плануванні. Об'єднання для вирішення більш складних питань, що, в свою чергу означає підтримання тривалих зусиль і довготривалої координації, часу, ресурсів і взаємодії з державними структурами, не відбувається або такі об'єднання швидко розпадаються. Це призводить до того, що в Україні громадські об'єднання та державні інституції часто функціонують незалежно одна від одної. Навіть, незважаючи на той факт, що волонтери надають підтримку Збройним силам – найбільшій державній інституції. Тож високий рівень волонтерської активності не завжди означає готовність до тривалої колективної роботи над системними змінами. Зосередившись на конкретних, практичних завданнях, волонтери намагаються діяти самостійно або в малих групах, уникаючи взаємодії з державними органами.

Баланс довіри у громадах виглядає наступним чином (табл. 3): найкращі показники у питаннях «Чи люди ладнають між собою?» (+40,4%), нижчий рівень у загальній довірі до громади (+24,5%), а найменший баланс – у питанні приналежності до спільноти (+14,9%). При тому, що більшість людей *скоріше ладнають один з одним (51,4%)*, лише 12,5% вважають, що *можна повністю довіряти більшості людей у своїй громаді*. Тобто, це доводить, що соціальна взаємодія відбувається, але вона не завжди супроводжується довірою. Баланс у 24,5% щодо того, чи можна довіряти більшості людей у громаді означає переважання позитивних оцінок, але і наявність значної частки тих, хто не має однозначної думки або демонструє недовіру. Цей розрив можна пояснити тим, що люди можуть комунікувати і співпрацювати в межах локальних ініціатив чи вимушених обставин, але це не обов'язково означає високий рівень міжособистісної довіри.

Лише 13,9% відчувають, що вони дійсно є частиною своєї громади, що є найнижчим показником серед усіх аспектів довіри. Тобто значна

Таблиця 3

Довіра

	Чи більшість людей у вашій громаді загалом ладнають один з одним?	Чи можна загалом довіряти більшості людей у вашій громаді?	Чи відчуваєте Ви, що Ви дійсно є частиною цієї громади?
так	10,6%	12,5%	13,9%
швидше так	51,4%	41,8%	39,9%
швидше ні	17,3%	21,6%	22,6%
ні	4,3%	8,2%	16,3%
важко відповісти	16,3%	15,9%	7,2%
Баланс:	40,4%	24,5%	14,9%

частина людей взаємодіє з іншими, налагодила певне (хоч і обмежене) «коло довіри» і готові до взаємодії як в межах громади, так і межах глобальних волонтерських ініціатив. Але при цьому ці люди не ідентифікують себе як частину спільноти, що свідчить про слабку інтеграцію на рівні громад в Україні. Також на основі отриманих даних можна стверджувати, що хоча волонтерство сприяє розвитку довіри і соціального капіталу загалом, воно не завжди веде до посилення локальної довіри. Це може пояснюватися і обмеженою комунікацією, і тим, що багато волонтерських ініціатив (в першу чергу підтримка ЗСУ) мають національний масштаб, а не локальну спрямованість.

Оскільки ключовим завданням статті було дослідження недовіри, зупинимось більш докладно на її інтерпретації (табл. 4).

Хоча респонденти демонстрували готовність до спільних волонтерських дій, більше половини опитаних припускають можливість маніпуляції або використання їх іншими людьми. Це вказує на домінування настороженості та відносно низького рівня міжособистісної довіри, що є ключовим фактором у формуванні як соціального капіталу, так і довіри. Ці дані можуть частково пояснити чому волонтери рідко об'єднуються для розв'язання локальних проблем або комунікації з владою. Тобто вони можуть побоюватися, що така взаємодія призведе до того, що їхні ресурси та їх праця будуть використані нечесно або неефективно. Розкладення довіри на складові, як було запропоновано вище, дозволило нам зробити її деталізацію як в розрізі того, як респондент оцінює своє ставлення до інших так і ставлення з боку інших людей до себе (табл. 5).

Дані свідчать про помітну асиметрію у сприйнятті себе та інших. Люди схильні вважати, що вони самі відчувають значно більше всіх аспектів недовіри. Тобто недовіра до оточення є значно сильнішою, ніж усвідомлення власного впливу на інших (табл. 6).

Обережність та настороженість займають домінантне місце серед емоцій, які стосуються недовіри. Це може пояснювати, чому люди готові допомагати в кризових ситуаціях, але уникають довготривалої взаємодії і тим більше колективної роботи. Тобто українське суспільство живе в умовах високого рівня соціальної настороженості та інших

Таблиця 4

Страх зловживання довірою в межах локальної спільноти

Чи вважаєте Ви, що більшість людей у вашій громаді спробували б скористатися Вами, якби їм випала така можливість?		
так	17,3%	53,4%
швидше так	36,1%	
швидше ні	15,9%	25,0%
ні	9,1%	
важко відповісти	21,6%	

Таблиця 5

Оцінка різних складових недовіри

За останні 12 місяців, як часто ви відчували вказані емоції стосовно інших людей у вашій громаді? (п'ятибальна шкала, де 1 – взагалі не відчував, 5 – постійно відчуваю):	ОБЕРЕЖНІСТЬ	НАСТОРОЖЕНІСТЬ	СКЕПТИЦИЗМ	ЦИНІЗМ	СТРАХ
1	12,0%	11,5%	13,0%	21,6%	31,3%
2	14,4%	18,8%	19,2%	23,1%	19,2%
3	28,4%	29,3%	30,8%	25,5%	23,1%
4	23,1%	20,2%	13,0%	11,5%	11,1%
5	15,9%	13,9%	13,0%	11,1%	7,2%
важко відповісти	6,3%	6,3%	11,1%	7,2%	8,2%
Середні значення	3,17	3,07	2,93	2,65	2,39

Таблиця 6

Компоненти недовіри: самоусвідомлення і проєкція на оточення

	ОБЕРЕЖНІСТЬ	НАСТОРОЖЕНІСТЬ	СКЕПТИЦИЗМ	ЦИНІЗМ	СТРАХ	Середні
Я відчуваю	3,17	3,07	2,93	2,65	2,39	2,84
До мене відчувають	2,48	2,42	2,26	2,25	2,18	2,32

аспектів недовіри, що впливає на моделі поведінки. Таким чином можна зробити висновок, що допомога іншим не дорівнює довірі, а волонтерство часто стає способом компенсувати слабкість соціальних інституцій, а не зміцнювати горизонтальні зв'язки в громаді.

Для того, щоб порівняти явища довіри, недовіри, ми спробували привести їх до єдиного формату, присвоївши бали для кожної відповіді:

Індекс волонтерства: «Так, допомагав/-ла фізично» та «Так, допомагав/-ла фінансово» – по 1 балу. «Так, допомагав/-ла і фізично,

і фінансово» – 2 бали. «Ні, але планую ще долучитися до будь-якого виду допомоги» – 0,5 балів.

Індекс соціального капіталу: «так» – 2 бали, «швидше так» – 1 бал, «швидше ні» – 0,5 бала. Таким чином для кожного респондента отримали індекс по кожному з напрямків

індекс

$$\frac{\sum_{i=1}^n I}{n}$$

Після того, як було розраховано кожен з цих індексів для кожного з респондентів, було побудовано таблиці для аналізу перетину і отримано наступні результати (табл. 7).

Люди з низьким рівнем волонтерства (0–0,6) частіше мають найнижчу довіру (0–0,4) – це найбільша група (60 випадків). Середній рівень волонтерства (0,63–1,13) найчастіше асоціюється з середньою довірою (0,6–1). Високий рівень волонтерства (1,25–2) має найнижчу представленість у будь-якому рівні довіри, але серед цих людей немає явного домінування високої довіри.

Ці дані показують, що рівень волонтерської активності та рівень довіри не мають лінійної залежності. Хоча найнижчий рівень волонтерства очікувано асоціюється з найнижчим рівнем довіри, найвищий рівень волонтерства не гарантує високої довіри, що є важливим спостереженням в межах нашого дослідження. Більше того, високий рівень волонтерства демонструють люди з середнім рівнем довіри. Виходячи з того, що респонденти з низьким рівнем довіри рідше залучаються до волонтерства, можна стверджувати, що пасивність у волонтерстві і ширше, в громадській діяльності, корелює з загальною соціальною відчуженістю. Вищий рівень залученості до волонтерства супроводжується середніми показниками довіри. Це можна пояснити тим, що активні волонтери з одного боку бачать ефективність самоорганізації, але з іншого боку можуть мати скептичне ставлення до громади як такої, отже мати менший рівень довіри. А висока волонтерська активність може бути не так наслідком довіри, як

Таблиця 7

Аналіз взаємозв'язку між залученістю до волонтерства та довірою

	Індекс	Довіра		
		0-0,4	0,6-1	1-1,6
Волонтерство	0-0,6	60	28	3
	0,63-1,13	31	45	9
	1,25-2	8	13	6

Таблиця 8

Аналіз взаємозв'язку між залученістю до волонтерства та недовірою

	Індекс	Недовіра		
		0-1,45	1,55-2,73	2,82-4,64
Волонтерство	0-0,5	22	47	22
	0,6-1,13	25	44	16
	1,25-2	2	14	10

реакцією на брак довіри до механізмів спільної дії (від громадських організацій до держави).

Можна казати, що гіпотеза про наявність зворотнього зв'язку між недовірою і волонтерством (чим менша недовіра, тим більше волонтерство) не підтвердилась (табл. 8). Взаємозв'язок між рівнем недовіри та волонтерством є більш складним. Але за результатами дослідження можна припустити, що волонтерство є певним чином наслідком недовіри. Імовірно, саме волонтерство частково компенсує недовіру. Підтвердженням цієї тези є факт, що саме люди із середнім рівнем недовіри найчастіше залучені до волонтерської діяльності. Тобто не низька недовіра є фактором розвитку волонтерства, а її помірний рівень. Також можна стверджувати, що помірний рівень недовіри не паралізує волонтерську (і ширше-соціальну) активність, а, навпаки, стимулює людей до взаємодії. В такому випадку люди готові співпрацювати відносно вузьким «волонтерським» колом, не покладаючись на ширшу громаду, потужні фонди чи державні механізми. В той же час люди з найвищим рівнем недовіри (2,82–4,64) значно рідше займаються волонтерством. Тобто на цьому рівні недовіри все-таки відбувається відчуження від громадських процесів, коли втрачається сенс і мотивація спільної дії, а будь-яка соціальна активність сприймається як ризикована. Люди з найнижчим рівнем недовіри не демонструють найвищої волонтерської активності. Це пов'язано з тим, що відсутність недовіри створює відчуття безпеки та достатньої підтримки з боку системи, через що люди не відчувають гострої потреби у волонтерстві. Такі люди або взагалі не потребують волонтерської взаємодії, або відчувають, що можуть більше орієнтуватися на роботу державних інституцій.

Висновки. Дослідження впливу феноменів довіри і соціального капіталу та недовіри в українському суспільстві виявило складний характер цих взаємозв'язків. Немає прямих лінійних кореляцій. Але тим не менш, можна говорити про наявність певних соціальних

тенденцій у розумінні волонтерства, які на нашу думку полягають в наступному:

Волонтерство як компенсаторний механізм. Волонтерська активність в Україні розвивається в умовах низької інституційної довіри та часто у ситуаціях відсутності довіри, навіть міжособистісної. Тобто багато людей долучаються до волонтерства не через високу довіру до суспільства, а як реакцію на його структурні проблеми. Тобто самоорганізація в даному контексті компенсує певні дисфункції держави та інших формальних інститутів. Навіть якщо йдеться про підтримку ЗСУ, то вона відбувається «в обхід» держави через купівлю необхідного обладнання і передачу його конкретним військовим.

Відсутність прямої залежності між довірою та волонтерством. Отримані нами в ході дослідження дані не підтвердили гіпотезу, що високий рівень довіри автоматично стимулює волонтерську активність. Найвищий рівень волонтерства демонструють люди з середнім рівнем довіри.

Складний вплив недовіри на волонтерську діяльність. Недовіра так само не завжди виступає механізмом стримування волонтерської діяльності. Більше того, саме помірний рівень недовіри мотивує респондентів до волонтерської активності, оскільки вони відчувають потребу в самоорганізації. Водночас занадто високий рівень недовіри спричиняє соціальне відчуження та зниження готовності брати участь у громадських волонтерських ініціативах.

Горизонтальний характер волонтерства. Волонтерський рух в Україні розвивається максимально незалежно від державних інституцій, уникаючи за можливості бюрократії та інших контактів з органами влади. Це з одного боку забезпечує гнучкість і швидкість реагування, проте перешкоджає довготривалому плануванню та формуванню стійких коаліцій із владою, спрямованих на проведення тривалих змін.

Волонтерство не завжди сприяє розвитку спільнот. Отримані в ході дослідження дані демонструють, що участь у волонтерських ініціативах не завжди веде до зміцнення місцевих громад. Люди можуть активно допомагати іншим, Силам Оборони України, але при цьому не відчувати себе частиною своєї спільноти. Це свідчить про слабку інтеграцію волонтерів у локальні соціальні структури.

Отже, волонтерський рух відіграє важливу роль у зміцненні соціального капіталу, проте його вплив на довіру та недовіру не є прямим і однозначним. Волонтерство може компенсувати нестачу довіри як між мешканцями громади, так і до державних інститутів, але воно не завжди сприяє зміцненню горизонтальних зв'язків. Таким чином, розвиток волонтерського руху в Україні є одночасно і проявом довіри (у межах волонтерських груп), і реакцією на загальний рівень недовіри до більш масштабних суспільних та державних структур.

Список використаної літератури

1. Говоруха Н., Волонтерство як платформа соціальних перетворень. *Педагогічний процес: Теорія і практика (Серія Педагогіка)*. № 3–4 (66–67), 2019.
2. Круцюк О. В. Індивідуально-психологічні та мотиваційні особливості особистості як чинники діяльності волонтера. Дисертація канд. псих. наук. К., 2019. 230 с.
3. Овчарова Л. М., Волонтерська діяльність як чинник формування соціальної активності студентів. *Педагогічні науки: реалії та перспективи*, № 6, 2019. С. 141–145.
4. Погрібна В. Л. Волонтерство як соціокультурний феномен: епістемологічні та аксіологічні аспекти аналізу. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*, № 4 (27), 2015, С. 185–196.
5. Кожемякіна О.М. Довіра та соціальний капітал: просторова ціннісно-нормативна інтерпретація. *Демографія та соціальна економіка*, № 1, 2016, с. 118–131. DOI: 10.15407/dse2016.01.118, <https://dse.org.ua/archive/26/10.pdf> (дата звернення: 27.03.2025).
6. Robert D. Putnam. *Bowling alone the collapse and revival of american community*. New York : Simon & Schuster, 2000.
7. Головка Л., Головка Т. Волонтерська діяльність як фактор резильєнтності та нарощування соціального капіталу в громадах (на прикладі однієї з громад Київської області). *Demography and social economy*. 2023. Т. 4.
8. L. Kevin Selbee, Paul B. Reed. Patterns of volunteering over the life cycle. *Canadian social trends summer 2001*. URL: https://www150.statcan.gc.ca/n1/en/pub/11-008-x/2001001/article/5701-eng.pdf?st=ls_62d_M (дата звернення: 27.03.2025).
9. Christina Olha Jarymowycz. *Wartime volunteering and social change in postsocialist ukraine* : Submitted in partial fulfillment of the requirements for the degree of Doctor of Philosophy Boston, 2019.
10. Lewicki Roy J., McAllister Daniel J., and Bies Robert J. Trust and Distrust: New Relationships and Realities. *The Academy of Management Review*, Vol. 23, Issue 3, 1998, pp. 438–458.
11. De Silva, M. J., Harpham, T., Tuan, T., Bartolini, Дор., Penny, M. E., & Huttly, S. R. Short Social Capital Assessment Tool (SASCAT). *Mhpss.net*. 07.05.2021. URL: <https://app.mhpss.net/resource/short-social-capital-assessment-tool-sascat> (дата звернення: 27.03.2025).
12. Резнік О. Залученість українців до волонтерської діяльності під час повномасштабної війни. *Фонд «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва*. 26.04.2023. URL: <https://dif.org.ua/article/oleksandr-reznik-zaluchenist-ukraintsiv-do-volonterskoj-diialnosti-pid-chas-povnomasshtabnoji-vijni> (дата звернення: 27.03.2025).

Yeremenko A. V. The impact of the phenomena of trust and distrust on the development of the volunteer movement in Ukrainian society

This article explores the interrelationship between the phenomena of trust and distrust and the development of the volunteer movement in Ukrainian society. The research highlights the role of trust and distrust within the context of pressing social challenges, particularly the ongoing military conflict with Russia, which has

significantly increased the importance of citizen self-organization. Special attention is given to analyzing how different facets of distrust – caution, wariness, skepticism, cynicism, and fear – affect the behavioral patterns of volunteers. Based on a quantitative survey conducted among Ukrainian citizens in 2025, the study finds that volunteerism is thriving under conditions of low institutional trust and often serves as a compensatory mechanism for social interaction, enabling citizens to respond to urgent issues without the involvement of state institutions – or even in defiance of them. At the same time, the findings indicate that volunteer engagement does not necessarily correlate with a high level of trust: active volunteers may exhibit moderate trust, combining it with a skeptical attitude toward broader society and institutions. It is precisely this moderate level of distrust that appears to stimulate citizens toward self-organization and participation in volunteer activities.

The conclusion emphasizes that the growth of the volunteer movement represents both an expression of trust within small, close-knit volunteer groups and a reaction to the widespread distrust of larger social and state structures. The article provides insight into the motivations behind volunteering in the context of trust and distrust. The findings are significant for understanding the potential of volunteerism in shaping social capital and may serve as a foundation for strategies aimed at strengthening cohesion and trust in Ukraine's public sphere.

Key words: *volunteering, volunteer movement, trust, distrust, social capital, self-organization, institutional trust, civic engagement.*